

VÝCHODOAFRICKÝ HLADOMOR

21. července 2011

Organizace spojených národů včera prohlásila dvě oblasti jižního Somálska za oblasti hladomoru. Tato informace, která se mnohým může zdát šokující, není příliš překvapivá. Již několik měsíců nás média sporadicky informují o tom, že východní část Afriky zažívá vážnou potravinovou krizi a dlouhodobé sucho. Mezi nejhůře zasažené země „Afrického rohu“ patří Somálsko, Etiopie a Keňa, ale problémům se nevyhnula ani Uganda a Džibuti. Je třeba podotknout, že příliš pozornosti si tato plíživá katastrofa až doposud nevyžádala. Zřejmě je to tím, že se nejedná o náhlou humanitární krizi, ale postupně se prohlubující pohromu.

Vyhlášení hladomoru však není zcela běžnou záležitostí a OSN tento instrument využila pouze několikrát, například v případě Etiopie v roce 1984 a Somálska v roce 1992. Také samotné humanitární organizace tento pojem užívají velmi vzácně a s velkou opatrností, protože neexistuje jasná a přijatelná definice hladomoru. Obecně se udává, že hladomor existuje tam, kde více než 30 procent lidí trpí akutní podvýživou a denně umírají minimálně dva dospělí nebo čtyři děti na každých deset tisíc osob.

Definování hladomoru

Jasná definice hladomoru je klíčová pro operační účely, tedy pro usnadnění reakce na vzniklou situaci, a pro politickou odpovědnost za preventivní opatření. Důležité je určit intenzitu a rozsah stávající krize. Intenzita situace má být ukazatelem pro její závažnost (kombinující faktory potravinové bezpečnosti, jako jsou ceny potravin a efektivita přijímaných opatření). Bylo by tak jasně definované, zda se jedná „pouze“ o potravinovou krizi lehčího či horšího typu nebo již o hladomor. Rozsah pak vyčísluje lidskou cenu, kterou si katastrofa vybírá.

Kvůli nedostatku informací, podcenění aktuálního stavu nebo nezájmu médií se často stává, že mezinárodní společenství otálí s poskytováním humanitární pomoci, jako se to stalo v roce 1999 v případě Etiopie. Možným důvodem mohl tehdy být i probíhající konflikt s Eritreou a obavy, aby poskytnuté prostředky neskončily v rukou armády. Etiopie však zažila další krizi hned o tři roky později, kdy Evropská komise zaujala skeptický postoj k tvrzení, že se do této země opět vrátil hladomor. V tomto případě zareagovaly vcelku rychle Spojené státy, experti však poukázali na geopolitický aspekt jejich rychlé reakce, kterým bylo vedení války proti terorismu po 11. září 2001.¹

V současné době se odhaduje, že akutním nedostatkem potravin ve východní Africe trpí na 10 až 12 miliónů lidí, což přibližně odpovídá počtu obyvatel České republiky. Tento region se dlouhodobě potýká s potravinovými krizemi většího i menšího rozsahu, velkou mírou chudoby, závislostí na pomoci od Světového potravinového programu (WFP) a počet podvyživených obyvatel zde dosahuje jedné z nejvyšších hodnot na světě. Na nynější situaci se podepisuje **kombinace environmentálních, politických a ekonomických faktorů:**

¹ The New Famines, ed. S. Devereux, Routledge, 2007.

Počasí a klimatické změny

- Obyvatelé Afrického rohu byli zvyklí, že se období většího sucha objevovalo cyklicky jednou za 10 až 15 let. Situace se nicméně zhoršuje, což dokládá i fakt, že za poslední desetiletí sužovala oblast Afrického rohu tři velká období sucha a dnes se hovoří o nejsušším období za posledních 60 let.
- Nedostatek dešťů zavinil dramatické snížení druhé sklizně sezóny 2010/11, podle měření se vyskytla jen desetina z obvyklého množství dešťů. Pro zemědělský sektor je takový fenomén ničivý, protože zemědělství je v této oblasti plně závislé na zavlažování deštěm. O závažnosti situace svědčí i skutečnost, že zemědělství zaměstnává průměrně tři čtvrtiny všech obyvatel.
- Podle Mezivládního panelu pro změnu klimatu (IPCC) patří region východní Afriky mezi jeden z nejvíce ohrožených důsledky klimatických změn. Do roku 2020 by zde mohla klesnout zemědělská produkce až o 50 procent, čímž bude snížen přístup k potravinám a dostupnost potravy pro mnoho dalších lidí. Podle dalších odhadů bude mít 75 až 250 miliónů osob problém s přístupem k pitné vodě.²

Politická situace

- Somálsko představuje přesný význam takzvaného zhrouceného státu (failed state). Od roku 1991 postrádá země centrální vládu, která by měla pod kontrolou území celého státu. Jižní část Somálska ovládá separatistické uskupení al-Šabáb s vazbami na al-Kaidu. Jeho členové znemožňují humanitárním pracovníkům přístup do některých postižených oblastí, čímž je hlad využíván jako politický nástroj.
- Etiopii a Keňu také sužují vnitrostátní konflikty, i když ne v tak veliké míře jako Somálsko. Etiopie řeší přetrvávající napětí v Ogadenu, Keňa zase zažila silnou vlnu povolebního násilí na přelomu let 2007/8. Obě země se rovněž stávají cílem mnoha tisíců somálských uprchlíků.
- Vlády těchto států nejsou schopny na nadcházející potravinové krizi rychle a adekvátně reagovat. Přijímané politické kroky často nezohledňují potřeby nejchudších občanů, obzvláště bezohledně je zacházeno s půdou pro investiční účely, kdy ve snaze přilákat zahraniční investory dochází k porušování lidských práv.
- Zemědělství, které poskytuje základní obživu většině obyvatel, trpí nedostatkem investic obecně. Problém představuje špatná tržní i dopravní infrastruktura, zastaralé technologie a minimální podpora malých farmářů. Důsledkem toho pak dochází k takovým absurdním situacím, kdy v jedné část státu se těší nadprodukcí potravin, zatímco v jiné části milióny lidí hladoví a vláda žádá o humanitární pomoc, jako v případě Etiopie v roce 2003.³

Ceny potravin a ekonomická krize

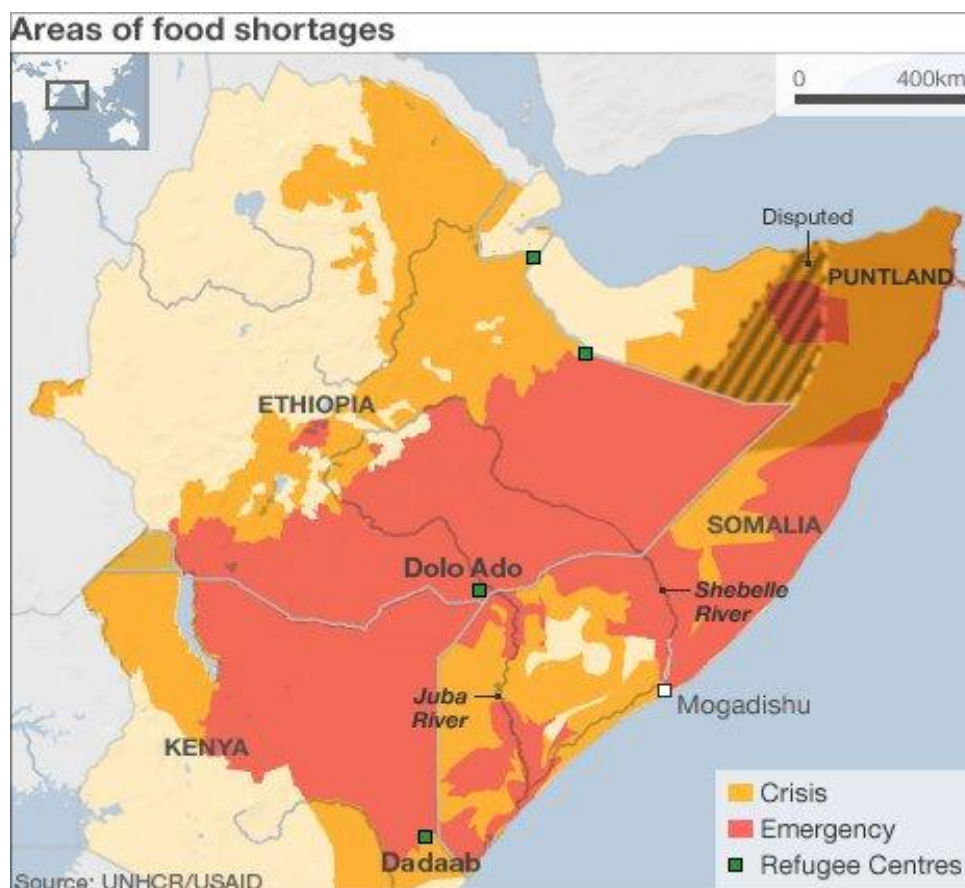
- Země Afrického rohu se stále vzpamatovávají z hospodářské krize z let 2007/8. Světový potravinový program předpokládá, že jen v Somálsku se zvýšil počet lidí závislých na jeho potravinové pomoci o polovinu.

² IPCC: Synthesis report, 2007

³ Enough, R. Thurow, S. Kilman, PublicAffairs, 2009.

- Ceny potravin se v únoru tohoto roku vyšplhaly na svá maxima od doby, kdy Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO) začala index cen potravin používat (jedná se o průměr pěti komoditních skupin – obilnin, masa, mléčných výrobků, olejnin a cukru). V červnu se index pohyboval pouze o 4 procenta pod hranicí z února, nicméně ceny obilnin ve východní Africe dosáhly v některých zemích dalšího maxima.⁴
- V Keni se za posledních 12 měsíců prodejní cena dvou základních potravin skokově zvýšila - kukuřice o 160 procent a čirok o 169 procent, čímž přesáhla cenové špičky z doby potravinové krize 2007/8. V jižním Somálsku zaznamenaly ceny čiroku za poslední rok dokonce 240procentní růst.⁵ V Etiopii cena pšenice stoupla o 80 procent.
- Výdej na nákup potravin průměrné rodiny v rozvojové zemi činí mezi 50 až 80 procenty veškerých rodinných příjmů. Seběmenší zvýšení cen potravin se proto citelně dotkne většiny domácností a miliony lidí upadají do kategorie, kterou charakterizuje denní rozpočet pod 1,25\$ na den.

Obr. 1 - Oblasti nedostatku potravin v regionu Afrického rohu, zdroj UNHCR/USAID

⁴ Global food price monitor, July 2011, dostupné na: <http://www.fao.org/giews>

⁵ <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7414d88c-a733-11e0-b6d4-00144feabdc0.html#axzz1RmbXemVi>

HLADOMOR V ĚŘE GLOBALIZACE

Existence hladomoru ve 21. století, v době potravinových přebytků, vyspělých systémů včasného varování a sofistikovaného systému humanitární pomoci, představuje paradox. V minulosti byly za příčiny hladomorů označovány přírodní katastrofy nebo kolaps státní struktury v případě násilných konfliktů a války. Teoretické výklady se však vždy soustřeďovaly na jeden spouštěcí faktor: sucho, válka, nebo tržní selhání. Případně poukazovaly na faktory zdůrazňující náchylnost k potenciálnímu nebezpečí, jako je populační růst a počet nakažených HIV/AIDS. Hlavní problémem tak zprvu byly dodávky potravin a následně přístup k potravinám.

Nové teorie vysvětlující hladomor ve vyspělé době se zaměřují na politické selhání jako hlavní vysvětlení pro vznik hladomoru a neúspěch či selhání opatření, která by měla pomoci tomuto fenoménu předcházet. Pravdou je, že většina hladomorů 20. století se vyskytla v autoritativních režimech, vojenských diktaturách či prostředí koloniální nadvlády nebo v době války. Svou roli nicméně hraje i mezinárodní společenství, které je schopné zajistit rychlou technickou pomoc, ale nevytvořilo žádný rámec pro řešení odpovědnosti (za náznak by bylo možné považovat Rezoluci OSN 1593 z roku 2005 poukazující na situaci v Darfuru Mezinárodnímu trestnímu soudu/ICC v Haagu).

Dnešní druh hladomoru představuje komplexní problém a na jeho odstranění je zapotřebí komplexních řešení. V minulosti byly příčiny rozsáhlého hladovění obvykle lokální, v moderní době jsou příčiny i reakce na ně globální. Klíčová jsou politická rozhodnutí nejen na národní, ale i mezinárodní úrovni, která buď hladomor zapříčiní, nebo nezabrání jeho vzniku. Je třeba klást důraz na prevenci a neřešit pouze důsledky stávajícího hladomoru, a zároveň se intenzivně zaměřit na ty, kdo hranici hladomoru zatím nepřekročili, ale mají k ní velmi blízko. Důležitá je podpora a ochrana drobných farmářů tak, aby mohli pokračovat v produkci potravin. Stejně tak je zásadní, aby humanitární pomoc neobsahovala pouze pomoc potravinou (ta někdy ohrožuje lokální producenty, kteří nejsou schopni svou produkci transportovat do potřebných oblastí), ale i zásoby pitné vody a zdravotnických potřeb.

KONTAKT

Ingrid Mitáčková, mediální koordinátorka

+420 774 530 377, mitackova@glopolis.org

Dagmar Milerová Prášková, analytička

+420 732 667 356, praskova@glopolis.org